

RENÉ NYBERG SUOMI JA VENÄJÄN YMMÄRTÄMINEN

HELSINGIN ETYKISSÄ SOVITTIIN
VUONNA 1975, ETTÄ RAJOJA VOI
MUUTTA VAIN SOPIMALLA.
SUOMEN EI SILTI TULE KÄÄNTÄÄ
SELKÄÄNSÄ VENÄJÄLLE EIKÄ
VÄHENTÄÄ SATSAUSTA VENÄJÄÄN.

Neuvostoliiton hajoaminen jää historiaan poikkeuksellisenä tapahtumana, sillä milloinkaan ennen ei suurvalta ole romahtanut ilman verenvuodatusta. Jeltsinin ensimmäinen pääministeri ja Venäjän markkinatalousreformien toteuttaja Jegor Gaidar toteaa kirjassaan *Imperiumin tuho*, joka viime syksynä julkaistiin suomeksi, että Neuvostoliiton sovinnollinen hajoaminen pelasti maailman ydinkatastrofilta. Ydinaseiden ja erityisesti runsaiden taktisten ydinaseiden kerääminen Ukrainasta, Valkovenäjältä ja Kazakstanista oli tarkka paikka.

Täysin ilman verenvuodatusta ei suurvalta silti hajonnut. Mutta taistelut, jotka olivat hyvinkin rajuja, rajoittuivat entisen Neuvostoliiton reuna-alueille ja hyittyivät ns. jäätyneiksi konflikteiksi eli jäivät ratkaisematta. Tämä on tilanne Armenian ja Azerbaidžanin välillä Vuoristo-Karabahissa, samoin Georgiassa, jossa sekä Abhasia että Etelä-Ossetia ovat venäläisten aseiden turvin irrottautuneet Georgiasta. Myös tilanne Transnistriassa on muuttumaton. Alue on jo kaksikymmentä vuotta sinnitellyt Moskovan tuella erossa Moldovasta. Vain rajut taistelut Tadžikistanin vuoristossa päättyivät Venäjän asevoimien tukeman nykyhallinnon voittoon. Sen sijaan yritys luoda venäjänkielisessä Narvassa Transnistriaa muistuttava järjestely epäonnistui kiitos Viron valppauden.

Myös konfliktit Venäjän federaation etelärajalla Pohjois-Kaukasiassa ovat jähmettyneet,

mutta tuli kytee pinnan alla. Kaksi Tšetšenian sotaa ja jatkuva kahakointi Dagestanissa on tyhjentänyt alueen venäläisistä. Vaikka erityisesti Tšetšenian yksinvaltainen johtaja on demonstratiivisen lojaali Moskovalle ja henkilökohtaisesti presidentti Putinille, kaksisataa vuotta Venäjän läsnäoloa Pohjois-Kaukasiassa on enää valtapoliittinen.

YLI 20 VUOTTA ITSENÄISYYTTÄ ON MUUTTANUT UKRAINAA

Tätä taustaa vasten sota Ukrainassa on jälkijätöinen. Ukrainan sota on Venäjän sota. Krimin kaappaus ja liittäminen Venäjän federaatioon on poikkeuksellinen tapahtuma Euroopan historiassa. Ukrainan sota ja sen aiheuttamat kärsimykset siviiliväestölle sekä nationalistinen hysteria tuovat mieleen Jugoslavian verisen hajoamiseen sekä tietenkin Georgian sodan 2008. Silti rauhallisen Krimin vertaaminen kapinoineen Kosovon tilanteeseen ontuu. Historia on kahdenkymmenen vuoden viiveellä saavuttanut Moskovan ja osoittanut, ettei suurvallan hajoaminen sittenkään mene ohi jälkiä jättämättä. Samaa koskee aseellisen voiman käyttöä. Sitä ei saa tekemättömäksi.

Venäjä on muuttunut ja muuttuu silmissämme. Siitä huolimatta, ettei Venäjä ole Neuvostoliitto ja se on markkinatalous, se on ajautunut tilanteeseen, jossa se on vaarassa eristäytyä tärkeimmästä kauppakumppanistaan ja ainoasta varteenotettavasta modernisointikumppanistaan eli Euroopasta. Kääntyminen Kiinan puoleen ei ole ratkaisu, sillä Kiina ei ole vaihtoehto Euroopalle, eikä Keskuksen valtakunnan raaka-ainetuottajan neuvotteluasema ole vahva.

Epäilemättä Kremlin suurin virhelaskelma koski Ukrainaa ja ukrainalaisten reaktioita. Venäläisten aseiden käyttö Krimillä ja Itä-Ukrainassa on antanut Natolle uutta virtaa ja yhdistänyt EU:n. Se on myös hälyttänyt Baltian maat, Kazakstanin sekä Suomen ja Ruotsin. Vielä merkittävämpää on, että Moskovan toiminta on vahvistanut ukrainalaista identiteettiä, joka ei sittenkään ole kielikysymys, kuten

niin moni, myös Venäjällä, yksinkertaistaen oletti. Yli kaksikymmentä vuotta itsenäisyyttä on muuttanut Ukrainaa kuten viime sunnuntain parlamenttivaalit osoittavat. Ukrainan yhteiskunta on kehittynyt eri tavalla ja eri suuntaan kuin autoritaarinen Moskova. Sama pätee myös Valko-Venäjään, joka ei ideologisesti haasta Kremliä, mutta on silti vuosikymmenien mittaan luonut omaa identiteettiään.

Krimin niemimaa ei ole venäläinen siksi, että Katariina Suuri valloitti sen Turkilta tai että ”venäläistä verta” on vuodatettu Krimin sodassa tai toisen maailmansodan taisteluissa. Krim on osa Ukrainaa. Näin Venäjän, Ukrainan ja Valko-Venäjän johtajat vahvistivat joulukuussa 1991 sopimuksessa, joka lakkautti Neuvostoliiton. Asevoimin tapahtunut Krimin kaappaus ei anna Venäjälle kansainvälisesti hyväksytyä oikeutta alueeseen ilman sopimuksellista järjestelyä, jollaa Ukraina luovuttaisi osan valtioalueestaan Venäjälle.

PALJON RIIPPUU SIITÄ, TOTEUTUVATKO LUVATUT UUDISTUKSET UKRAINASSA

Euroopan unionin ja Yhdysvaltain Venäjälle asettamien taloudellisten pakotteiden syy on sota Ukrainassa. Ratkaisun avaimet ovat Moskovassa. Talvella tilanne energiapulasta kärsivässä Ukrainassa kiristyy, vaikka venäläisen kaasun toimitusehdoista on päästy sopuun. Ukraina yrittää paikata energiavajettaan tuomalla hiiltä aina Etelä-Afrikasta asti, sillä Donin laakion hiilikaivokset seisovat sotatoimien takia. Tuho Itä-Ukrainassa on merkittävää. Donetskin ja Luhanskin alueen infrastruktuuri on raunioitunut.

Talvesta tulee Ukrainassa joka tapauksessa kylmä. Vaikka presidentti Porošenkon ja pääministeri Jatsenjugin koalitiot saavuttivat enemmistön parlamenttivaaleissa, on tilanne epävakaa. Maan talous on kuralla eivätkä sota-toimet Itä-Ukrainassa ole aseleposopimuksesta huolimatta lakanneet.

Paljon riippuu talvesta ja niiden uudistusten toteuttamisesta, joihin Ukrainan vaalit voittanut johto on sitoutunut. Ukraina ei selviä ei-

kä kykene maksamaan kaasulaskuaan ilman merkittävää taloudellista tukea lännestä. Eikä tämä tuki voi olla vastikkeetonta. Sen edellytys on syvältä käyvien reformien toteuttaminen. Ukrainalla on edessään pitkä ja raskas alasetun ja korruptoituneen yhteiskunnan rakennustyö. Sen onnistuminen ei ole varmaa, mutta sen epäonnistuminen tuntuisi koko Euroopassa ja haittaisi merkittävästi myös Venäjää ja sen taloutta, jolle Ukraina on merkittävä kauppakumppani. Jo nyt kaasutoimitusten ongelmat vaikuttavat kielteisesti kaasumonopoli Gazpromin tulokseen. Kehitys on ollut nopeaa. Erityisesti Keski-Euroopan maiden pyrkimys vähentää riippuvuuttaan Gazpromin putkikaasusta johtuu ns. kaasusodista, joissa Gazprom poliittisista syistä katkaisi kaasuntoimitukset Ukrainaan ja siten myös sen rajanaapureille.

Sota Ukrainassa on laukaisut Venäjällä ennen näkemättömän patrioottisen huuman, jota hallituksen kontrolloima media on lietsonut voimalla. Erityisesti Krimin ”palauttaminen Venäjän yhteyteen” on luonut aggressiivista hurraa-isänmaallisuutta. Samanaikaisesti Venäjän oma taloudellinen kehitys on nopeasti kääntynyt kaakkoon.

Asetelma on tavallaan yllättävä. Venäjä käy klassista taistelua etupiiristä eli Ukrainasta oman taloutensa kustannuksella. Kuurojen vuoropuhelu EU:n ja Yhdysvaltain kanssa kertoo syvästä periaatteellisesta välirikosta. Venäjä on valmis polttamaan pahan päivän varalle kerättyjä reservejään geopoliittisessa taistelussa. Kysymys on Kiovan tulevasta suuntauksesta. Mutta kyse ei suinkaan ole yksin Ukrainan yhteistyökumppanin valinnasta – EU vai Euraasian unioni. Taustalla on Kremlin huoli siitä, että Kiova kehittyisi eri suuntaan kuin autoritaarinen Moskova. Slaavilais-ortodoksinen valtio, jonka yhteiskuntamalli haastaisi

Venäjän, on Moskovalle kauhistus. Näin kävisi, jos Ukrainasta kehittyisi oikeusvaltio, jossa median vapaus on taattu ja yksityisomaisuus suojattu. Venäjä ei sitten Iivana Julman päivien ole kohdannut slaavilaista haastetta. Silloin kyseessä oli katolinen Puola-Liettua.

EU:n ja Venäjän välien kiristyminen on jo nyt vaikuttanut Suomen talouteen. Venäjän talouden heikkeneminen ja ruplan devalvoituminen tuntui välittömästi Kaakkois-Suomessa, mutta vaikuttaa laajemmin matkailuun ja suomalaisten yritysten vientinäkyymiin Venäjällä. Venäjän talouden sakkaaminen ei johdu yksinomaan talouspakotteista, mutta erityisesti rahoitussektoria koskevat sanktiot purevat. Maailmankauppaa ei käydä ilman dollareita.

Venäjä käy klassista taistelua etupiiristä oman taloutensa kustannuksella.

NOVOROSSIJA-HANKETTA ON TUSKIN VIELÄ KUOPATTU

EU:n politiikkaa on Suomen politiikkaa. EU:n ja Venäjän välien kiristyminen on Suomelle huono asia, mutta niin se on myös koko EU:lle alkaen Saksasta, joka on Kiinan jälkeen Venäjän suurin kauppakumppani. Ukrainan sota heijastuu laajalti Eurooppaan ja pakottaa meidät uudelleenarviointeihin. Venäjän kyky ja valmius käyttää asevoimia peitetysti ja avoimesti on saanut eräät venäläiset tarkkailijat ylpeilemään ns. Fast Power -kyvyllä. Eli autoritaarisen johtajan kyvyllä päättää ja toimia nopeasti. Alkuhuuman haihduttua Fast Power on osoittautumassa harkitsemattomaksi, jopa törmäileväksi voimankäytöksi. Lopputulos ei ole suinkaan Moskovan toivoma. Venäjä ei ole saavuttanut tavoitettaan saada Kiova luopumaan Eurooppa-suuntautumisestaan, päinvastoin. Myöskään ns. Novorossija -hanke ei ole toteutunut. Hanketta on tuskin vielä kuopattu, sillä Moskova tukeehä Itä-Ukrainan separatisteja. Tällä Katariina Suuren ajoilta peräisin olevalla maantie-

teellisellä ilmaisulla tarkoitetaan Itä-Ukrainasta Odessan kautta Moldovan rajalle ulottuva aluetta. Sen irrottaminen Ukrainasta sulkisi Kiovan pääsyn merelle ja johtaisi Ukrainan paloitteluun.

Entä mitkä ovat tunnelmat Suomessa? Mielialat ovat nopeasti kääntyneet hyvin epäluuloisiksi ja muun muassa matkustaminen Venäjälle on ruplan edullisesta vaihtokurssista huolimatta vähentynyt jyrkästi. Olemmeko kääntä-mässä selkämme Venäjälle? Toivottavasti ei.

SUOMEN TILANNE PERUSTUU VANKKAAN HISTORIALLISEEN KOKEMUKSEEN

Suomen perusfundamentit eivät ole muuttuneet. Se että Venäjä voi pahoin, käyttää sotilaallista voimaa naapuriaan vastaan ja käy kiihtyvää informaatiotosotaa joka suuntaan, ei sinänsä muuta tilannettamme, joka perustuu Suomen vankkaan historialliseen kokemukseen. Suhteet Venäjään ovat nyt ja vastaisuudessa Suomelle elintärkeitä. On oleellista, ettemme menetä suuntavaistoamme ja kadota kompassiamme.

Sota Ukrainassa kertoo, että Venäjä on ns. tydyttämätön valtio. Tilanne luoteissunnalla on toinen. Venäjän strateginen tavoite täällä on estää Suomen ja Ruotsin liittyminen Natoon. Sen toiminta Ukrainassa tai esimerkiksi ilmatilaloukkaukset Itämerellä sekä päällekkävyä propaganda eivät kuitenkaan tue tätä strategista tavoitetta. Sota Ukrainassa lisää kuitenkin tarvetta vahvistaa puolustuskykyämme yllättäviä siirtoja vastaan. Tarkoiton tällä myös tiedustelukykyämme arvioida Venäjän asevoimien käytön poliittisia tarkoituksperiä.

Sen enempää liittyminen Natoon kuin sen ulkopuolella pysyminen ei ratkaise Suomen pysyvää turvallisuusongelmaa eli suhdetta Venäjään. Suomen ratkaisu ratkaisemattomaan ulkopoliittiseen dilemmaan eli Venäjään on realismi. Realismia ei tule sotkea kulttuurirelativismiin tai neutralismiin eli politiikkaan, joka välttää kannan ottamista silloinkin, kun se on Suomen etujen mukaista. EU:n jäsenmaana Suomi ei ole puolueeton. Poliitiikka edellyttää

myös ymmärrystä siitä, ketä ja mitä me olemme ja mihin me kuulumme.

Venäjän ja sen eurooppalaisten kumppanien suhteiden nopea kriisiytyminen Ukrainan sodan vuoksi hämmentää. Erityisesti informaatiotosodan aggressiivisuus on yllättänyt meidät. Meneillään on vakavin kriisi sitten kylmän sodan. Se kuvaa hyvin sitä syvää henkistä juovaa, joka yhä kulkee myös itärajallemme.

SUOMEN EI TULE VASTATA VALHEISIIN VALHEILLA

Aleksanteri I vahvisti Porvoon maapäivillä 1809 Suomen erioikeudet, oman hallituksen ja keskushallinnon. Ruotsin lakien säilyttäminen oli kauaskantoinen päätös. Heijastettuna nykypäivään tämä tarkoittaa oikeusvaltiota. Rajan toisella puolella, keisarin Venäjällä, Neuvostoliitossa tai nyky-Venäjällä ei oikeusvaltiota ole koskaan ollut. Oikeusvaltio nimittäin edellyttää tasaveroisuutta lain edessä.

Toinen erioikeus, jonka Aleksanteri vahvisti autonomiselle Suomelle, oli Lutherin oppeihin perustuva uskonto. Yhdistettynä itsehallintoon sekä kirkon ja valtion suhteeseen se korosti Suomen erityisasemaa. Laskin Venäjällä toimiessani usein leikkiä, että kautta aikojen tunnetuin suomalainen on Martti Luther. Jotkut ymmärsivät mitä tarkoitin. Tarkoitukseni ei ole esittää opillisia viisauksia eikä puhu uskonnosta, mutta haluan käytännön esimerkillä valaista yhteiskuntiemme ratkaisevia kulttuurieroja.

Venäjän harjoittama tiedotus on puhdasta propagandaa. Se on massiivista, aggressiivista ja manipuloivaa. Siitä on myös Suomi saanut osansa. Mutta pitäisikö meidän reagoida siihen vastapropagandalla? Ei missään tapauksessa. Saksalaisten vastaus on kuvaava –meillä ei enää ole Propagandaministeriötä. Suomen ei tietenkään tule vastata valheisiin valheilla. Tässä on asian ydin.

Ilta-Sanomien Venäjään erikoistunut toimitaja Arja Paananen, joka muun muassa paljasti väärennetyillä pietarilaisilla todistuksilla Suomessa toimineet valelääkärit, kokosi pari vuot-

ta sitten edustavan otoksen siitä, mitä kaikkien tuntema dosenttimme oli vuosien varrella sanonut ja väittänyt. Koko sivu *Ilta-Sanomissa* upotti tämän dosentin. Arja Paananen osoitti nimittäin, että dosenttimme puhuu muunnettua totuutta, ja näinhän Suomessa ei saa tehdä. Olemme kotona oppineet, että valehteleväminen on pahasta, sitä ei hyväksytä.

Muistan elävästi pääministeri Anneli Jäätteenmäen eron 2003, jota venäläiset kummas-telivat, sillä hän oli juuri pari viikkoa aiemmin tavannut Moskovassa kollegansa Mihail Kasjanovin. Kun kerroin pääministerin eron syyn eli että hän oli johtanut eduskuntaa harhaan, monikaan venäläinen ei ymmärtänyt tapahtuneen vakavuutta, vaan oudoksui edelleen Suomen käytäntöjä. Emme ehkä heti tunnista yhteyttä Martti-tohtoriin, mutta sieltä tämä on peräisin.

USKO SALALIITTOIHIN ON BOLŠEVIKKINEN PERINNE

Nyky-Venäjän vankka usko kykynsä manipuloida kotimaista mielipidettä ja siinä ohessa myös ulkomaista on merkittävä tekijä siinä kurojen vuoropuhelussa, jota länsi ja Venäjä käyvät. Taustalla on sitkeä neuvostoperinne, jossa totuus oli sitä, mitä puolue kulloinkin päätti totuudeksi kutsua. Neuvostoliittoa ei enää ole eikä ole puoluetakaan eikä sen puisevaa ideologiaa, mutta neuvostoperinteen taakka on raskas eikä sitä aina sellaiseksi edes tunnisteta. Toisaalta nykyvenäläinen propaganda uppoaa kotimaassa, toisin kuin neuvostopropaganda, jonka uskottavuus oli olematon.

Toinen esimerkki on vahva usko salaliittoihiin. Taustalla on bolševikkien perinne. Konspiratiivinen toiminta oli liikkeen synnystä asti sen vahvuus. Tämä modus operandi säilyi Neuvostoliiton politiikan kulmakivenä aina Gorbatšovin vuosiin asti. Glasnost eli avoi-

muus oli ponneton yritys irrottautua vanhasta. Eräs perestroikan ja glasnostin aikainen pikku-Kalle- eli pikku-Vova-vitsi kuvaa tätä mainiosti: Vova tulee koulusta kotiin ja toteaa isälleen, että tiedätkö mitä opettaja tänään väitti? Hänen mukaansa lasi tehdään hiekasta.

Venäjän nopea taloudellinen nousu ja ulkoinen modernisaatio häivyttivät hetkeksi venäläisen yhteiskunnan suuren heikkouden. Maa ei ole oikeusvaltio eikä sillä ole vahvoja instituutioita. Autoritaarisen järjestelmän suurin heikkous on puuttuva järjestely, jolla seuraaja valitaan. Venäläiset ihailevat ja kadehtivat Kiinaa, joka on luonut järjestelmän, jossa se kym-

menen vuoden välein vaihtaa ja uusii johdon. Glasnost on kaukana nyky-Venäjän todellisuudesta. Salailu, manipuloitu tiedostus sekä kuvitelma Venäjää uhkaavista kansainvälisistä salaliitoista ovat osa poliittista todellisuutta, johon myös uskotaan.

Lännen ja Venäjän syvä erimielisyys ja taistelu Ukrainan tulevaisuudesta heijastavat paitsi valtopoliittisia jakolinjoja ennen muuta modernin maailman rakentamisen vaikeutta. Kaukana ovat juhla-

puheet Lissabonista Vladivostokiin ulottuvasta mantereesta, josta kehittyi tulevaisuuden yhteistyöalue ja jossa kauppa kukoistaa. On Suomen ja EU:n etujen mukaista pitää kiinni näistä tavoitteista. Emme kuitenkaan voi luopua niistä säännöistä, jotka ovat taanneet rauhahan Euroopassa kohta puoli vuosisataa. Rajoja voi muuttaa vain sopimalla. Näin Helsingissä sovittiin vuonna 1975.

Suomen ei tule kääntää selkäänsä Venäjälle eikä vähentää satsausta Venäjään. Päinvastoin, nyt meneillään oleva kriisi, joka on sekä vakava että vaarallinen, vaatii meiltä lisäpanostusta, jota ymmärrämme mitä Venäjällä tapahtuu. Tämä koskee Suomea valtiona laajemmin. ■

Venäjä ei ole oikeusvaltio eikä sillä ole vahvoja instituutioita.